

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**  
**OMAN, CHARLES**

**Arta războiului în Evul Mediu : 378-1515 d. Hr. /**  
Charles Oman ; trad. din lb. engleză de Gabriel Tudor. -  
București : Librex Publishing, 2026  
ISBN 978-630-353-046-8

I. Tudor, Gabriel (trad.)

94

Editor: Ionuț Radu  
DTP: Alexandra Tolocenco  
Corectori: Marian Busuioc, Evelin Ceciu/Corectura.ro

LIBREX PUBLISHING  
Str. Episcopul Radu nr. 30, București  
redacție: 0723 193 019  
comenzi@librex.ro  
www.librex.ro

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin  
Editurii Librex Publishing.  
Copyright ©2026 Editura Librex Publishing.

CHARLES OMAN

# ARTA RĂZBOIULUI

## ÎN EVUL MEDIU

378–1515 d.Hr.

Traducerea din limba engleză de  
*GABRIEL TUDOR*

Librex Publishing  
București, 2026

## CUPRINS

|                                                                                       |    |
|---------------------------------------------------------------------------------------|----|
| INTRODUCERE                                                                           | 7  |
| TRANZIȚIA DE LA TEHNICILE DE RĂZBOI<br>ROMANE LA CELE MEDIEVALE 378-582 D.HR.         | 9  |
| De la bătălia de la Adrianopole până la urcarea pe<br>tron a lui Mauriciu             | 9  |
| EVUL MEDIU TIMPURIU 476-1081 D.HR.                                                    | 26 |
| De la căderea Imperiului Roman de Apus până la<br>bătăliile de la Hastings și Durazzo | 26 |
| Francii, anglo-saxonii, scandinavii etc.                                              | 26 |
| BIZANTINII ȘI DUȘMANII LOR 582-1071 D.HR.                                             | 44 |
| De la urcarea pe tron a lui Mauriciu până la<br>bătălia de la Manzikert               | 44 |
| 1. Caracterul strategiei bizantine                                                    | 44 |
| 2. Armele, organizarea și tactica armatelor bizantine                                 | 58 |

## SUPREMAȚIA CAVALERIEI FEUDALE

1066–1346 D.Hr. 73

De la bătălia de la Hastings până la bătăliile  
de la Morgarten și Crecy 73

ELVEȚIENII 1315–1515 D.Hr. 91

De la bătălia de la Morgarten până la bătălia  
de la Marignano 91

1. Caracterul, armele și organizarea lor 91

2. Tactici și strategie 102

3. Dezvoltarea supremației militare elvețiene 107

4. Cauzele declinului supremației elvețiene 126

ENGLEZII ȘI INAMICII LOR 1272–1485 D.Hr. 138

De la urcarea pe tron a lui Eduard I până la  
sfârșitul Războiului Rozelor 138

CONCLUZIE 177

## INTRODUCERE

Arta războiului a fost definită foarte simplu drept „arta care permite oricărui comandant să învingă forțele care i se opun”. Prin urmare, ea acoperă o mare varietate de subiecte: strategia și tactica sunt doar două dintre ramurile sale cele mai importante. Pe lângă disciplină, organizare și armament, ea trebuie să investigheze toate mijloacele care pot fi adaptate pentru a crește eficiența fizică sau morală a unei armate. Autorul care și-a început lucrarea cu o disertație despre „vârsta preferabilă pentru un generalisim” sau „înălțimea medie pe care ar trebui să o atingă un soldat de infanterie”<sup>1</sup> se ocupa de arta războiului la fel ca și cel care s-a limitat la speculații pur tactice.

Având în vedere natura complexă a subiectului, este evident că ar fi necesară o schiță completă a istoriei sociale și politice a oricărei perioade, pentru a explica pe deplin starea „artei războiului” la momentul respectiv. Această artă a existat, într-o formă rudimentară, încă din ziua în care două grupuri de oameni s-au întâlnit pentru prima dată, aprinși de furie, pentru a soluționa o dispută prin folosirea forței. Însă în unele epoci, istoria

<sup>1</sup> Cf. Vegetius și Mauriciu.

militară și cea socială au fost mult mai strâns legate decât în altele. În secolul actual, războaiele nu sunt decât episoade sporadice în existența unui popor. Au existat însă vremuri în care întreaga organizare națională se baza pe presupunerea că o stare de conflict era ceva normal. În astfel de cazuri, istoria rasei și cea a „artei războiului” sunt una și aceeași. A detalia constituția Spartei sau a Germaniei antice înseamnă a oferi ceva mai mult decât o listă a instituțiilor militare. În schimb, a vorbi despre caracteristicile științei militare a acelor state implică menționarea multora dintre instituțiile lor politice.

În niciun moment, această întrepătrundere nu a fost mai completă decât în perioada căreia îi este dedicată partea centrală a lucrării noastre. La origine și în dezvoltarea sa, feudalismul a avut atât o latură militară, cât și una socială, iar declinul său a fost profund influențat de considerente militare. Există chiar specialiști care susțin că istoria sa ar putea fi descrisă drept „ascensiunea, supremația și declinul cavaleriei grele ca forță principală în război”. Într-o anumită măsură, urmărirea acestei teze va constitui subiectul cercetărilor noastre. Aici găsim firul care leagă istoria artei militare din Evul Mediu într-un tot coerent. Între prima dintre victoriile cavalerilor medievali – cea de la Adrianopole – și ultima, desfășurată la Marignano, se derulează capitolele din istoria științifică a războiului pe care urmează să le investigăm.

## CAPITOLUL I

TRANZIȚIA DE LA TEHNICILE  
DE RĂZBOI ROMANE LA CELE  
MEDIEVALE

378–582 d.Hr.

*De la bătălia de la Adrianopole până la  
urcarea pe tron a lui Mauriciu*

Între mijlocul secolului al IV-lea și sfârșitul secolului al VI-lea se întinde o perioadă de tranziție în istoria militară, o epocă de transformări la fel de ciudate și de complete ca schimbările contemporane care au schimbat cursul istoriei politice și al civilizației în Europa. În război, ca și în toate celelalte domenii, instituțiile lumii antice dispar, iar o nouă ordine a lucrurilor se dezvoltă.

Deși simptomele acestei perioade de tranziție sunt numeroase și izbitoare, niciunul nu este caracteristic precum trecerea treptată în desuetudine a numelui

onorabil de „legiune”, termen strâns legat de toate epocile măreției romane. Supraviețuind într-o formă foarte limitată în timpul lui Iustinian<sup>2</sup>, el a devenit complet redundant 50 de ani mai târziu. Termenul reprezenta o formă de eficiență militară care acum dispăruse complet. Acea combinație minunată de forță și flexibilitate, atât de solidă și totuși atât de agilă și ușor de manevrat, încetase să mai corespundă nevoilor vremii. Epoca sabiei și a pilumului cedase locul celei a lăncii și a arcului. Soldatul roman tipic nu mai era legionarul de fier care, cu scutul fixat strâns pe umărul stâng și mânerul sabiei coborât, își croia drum prin cea mai deasă gardă de sulițe și rămânea ferm în fața celor mai sălbătice atacuri ale celților sau germanilor<sup>3</sup>. Organizarea lui Augustus și Traian a fost spulberată de Constantin, iar legiunile care timp de 300 de ani își păstrasera identitatea, titlurile onorifice și spiritul de corp nu se mai recunoșteau<sup>4</sup>.

<sup>2</sup> În lucrarea sa, *Viața lui Belizarie*, lordul Mahon greșește, afirmând că legiunea nu mai era cunoscută în vremea lui Iustinian. Termenul este menționat, deși rar, la Procopius, care se referă mai frecvent la trupele legiunii prin expresia οἱ ἐκ τῶν καταλόγων (hoi ek tōn katalogōn – *cei din liste*, adică recruții sau soldații înregistrați).

<sup>3</sup> Cf. Tacit, *Anale*, II. 21.

<sup>4</sup> Vechile legiuni din secolul I se regăsesc în deplină forță la sfârșitul secolului al III-lea. Monedele uzurpatorului britanic Carausius menționează, ca aflându-se în slujba acestuia, mai multe dintre legiunile care, încă din timpul domniei lui Claudius, erau deja staționate în Britannia și Galia.

Când a redus numărul unităților militare la un sfert din forța lor inițială și a creat zeci de noi corpuri<sup>5</sup>, Constantin a acționat din motive de oportunitate politică, nu militară<sup>6</sup>. Armamentul și caracterul general al trupelor au supraviețuit organizării lor, iar infanteria, „robur peditum”, a rămas în continuare cea mai importantă și numeroasă parte a armatei. Însă în același timp s-a făcut simțită o tendință de întărire a cavaleriei, iar proporția acestei arme în raport cu numărul total al efectivelor militare a continuat să crească constant pe parcursul secolului al IV-lea. Constantin însuși, prin privarea legiunii de acele „turmae” complementare și unirea călăreților în corpuri independente mai largi, a evidențiat importanța crescândă a acestora. Se pare că imperiul, după ce a abandonat definitiv ofensiva în război și a hotărât să se limiteze la protejarea propriilor provincii, a constatat că era din ce în ce mai mare nevoie de trupe care să se poată deplasa rapid de la un punct amenințat la frontieră la altul. Germanii puteau depăși cu ușurință legiunea, împovărată de mașinile militare și echipamentul greoi. Prin urmare, era nevoie de o cavalerie mai numeroasă pentru a intercepta raidurile barbare.

Dar se pare că un alt motiv pentru creșterea numărului de călăreți a fost și mai puternic. Ascendența infanteriei romane asupra inamicilor săi nu mai era atât

<sup>5</sup> Acest împărat dispunea de 132 de legiuni și „numeri” (trupe auxiliare), pe lângă 100 de cohorte neafiliate (neîncadrate într-o legiune).

<sup>6</sup> Vezi Gibbon, vol. II, capitolul XVII.

de evidentă ca în epocile anterioare și, prin urmare, era necesar ca aceasta să fie susținută mai puternic de cavalerie decât fusese necesar anterior. Francii, burgunzii și alemanii din vremea lui Constantin nu mai erau sălbaticii slab înarmați din secolul I care, „fără coifuri sau zale, cu scuturi firave, din împletituri de răchită, și înarmați doar cu sulite”<sup>7</sup>, încercau să înfrunte frontul de luptă al cohortei. Aceste neamuri barbare aveau acum scuturi cu margini de fier, sulite și săbii scurte de înjunghiat (scramasax), precum și săbii lungi de tăiat („spatha”) și „frankisca” sau toporul de luptă, care, fie aruncat, fie mănuit, putea penetra armura romană și sparge scutul roman. Ca arme pentru lupta corp la corp, acestea depășeau cu mult vechea „framea”, astfel încât infanteria imperială nu mai reușea așa ușor să învingă un trib german. În același timp, moralul armatei romane nu mai era ceea ce fusese odată: corpurile nu mai erau omogene, iar insuficiența recruților era compensată prin înrolarea de sclavi și barbari în legiuni, și nu numai în cohortele auxiliare<sup>8</sup>. Deși rareori le lipsea curajul, trupele din secolul al IV-lea își pierduseră încrederea în sine și coeziunea vechii infanterii romane și necesitau o gestionare mult mai atentă din partea generalului. Puține fapte demonstrează acest lucru

<sup>7</sup> Vezi Tacit, *Anale*, II.14.

<sup>8</sup> Când romanii au abandonat complet ofensiva, a devenit necesară o armată mai numeroasă, deoarece o frontieră apărată împotriva incursiunilor trebuie protejată în fiecare punct. De aici recrutările și sumele mari plătite pentru scutirea de serviciul militar în epoca lui Constantin. Se spune că armatele acestuia numărau aproape o jumătate de milion de oameni.

mai clar decât propunerea tacticianului Urbicius de a furniza legionarilor o cantitate mare de grinzii și țăruiși portabili, care să fie transportați de catări de povară atașați fiecărei cohorte. Aceste echipamente urmau să fie înfipite pe flancurile și în fața legiunii, atunci când exista riscul unui atac al cavaleriei inamice: în spatele lor, romanii urmau să aștepte cu calm atacul, fără a încerca să treacă la ofensivă<sup>9</sup>. Această propunere marchează o mare scădere a eficienței soldaților imperiali: trupele din generația anterioară ar fi disprețuit un astfel de dispozitiv, obișnuite cum erau să respingă cu ușurință atacurile „catafracțiilor” părți și sarmați.

Această tendință de deteriorare a infanteriei romane și neglijarea consecventă a acestei arme de către generalii vremii au culminat cu un dezastru. Bătălia de la Adrianopole a fost cea mai cumplită înfrângere suferită de o armată romană de la Cannae – un masacru cu care ea este comparată în mod adecvat de autorul militar Ammianus Marcellinus. Împăratul Valens, toți ofițerii săi superiori<sup>10</sup> și 40 000 de oameni au căzut pe câmpul de luptă; de fapt, armata din Est a fost aproape anihilată și nu a mai fost vreodată reorganizată după aceleași principii care o caracterizaseră anterior.

Importanța militară a dezastrului de la Adrianopole a fost incontestabilă chiar și în acea epocă; ea a marcat

<sup>9</sup> Vezi OURBIKIOU EPITÊDEUMA („Studiul lui Orbicius”), o lucrare din secolul al IV-lea, tipărită la sfârșitul ediției Arrian, Paris, 1598.

<sup>10</sup> Marii comandanți ai infanteriei și cavaleriei, contele Palatin și 45 de comandanți ai diferitelor corpuri (militare).

o victorie a cavaleriei asupra infanteriei. Armata imperială își dezvoltase atacul asupra poziției goților, iar cele două forțe erau angajate într-o luptă aprigă, când brusc un mare număr de călăreți a atacat flancul roman. Era forța principală a cavaleriei gotice care în momentul începerii luptei se afla la distanță, căutând provizii; primind vestea luptei, războinicii goți au călărit direct spre câmpul de luptă. Două dintre escadroanele lui Valens, care acopereau flancul armatei sale, s-au aruncat în calea cavalcadei care se apropia, dar au fost călcate în picioare. Apoi goții au năvălit asupra infanteriei de pe aripa stângă, au răsturnat-o și au forțat-o să se tragă spre centru. Impactul lor a fost atât de puternic, încât legiunile și cohortele au fost împinse împreună, într-o confuzie neputincioasă. Toate încercările de a rezista au eșuat, iar în câteva minute, centrul și rezerva au devenit o masă haotică. Gărzile imperiale, trupele ușoare, lăncierii, foederati și infanteria de linie au fost înghesuite într-o grămadă compactă, care se strângea pe minut ce trecea. Cavaleria romană a văzut că lupta era pierdută și a părăsit câmpul de luptă fără să mai facă vreun efort spre a-și salva camarazii. Apoi, infanteria abandonată a realizat grozăvia situației în care se afla: incapabilă să se desfășoare sau să fugă, nu avea altă soluție decât să rămână pe loc și să fie măcelărită. Era o priveliște asemănătoare cu cea văzută odată la Cannae și care avea să se repete la Rosbecque. Oamenii nu puteau ridica brațele pentru a lovi, atât de strâns erau înghesuiți; sulitele se rupeau la dreapta și la stânga, purtătorii lor fiind incapabili să le ridice în poziție verticală: mulți soldați au fost sufocați în mulțime. În

această masă tremurândă au pătruns goții, izbind cu lăncile și săbiile inamicul neajutorat. Abia după ce două treimi din soldații romani au căzut, subțierea rândurilor a permis câtorva mii de oameni să se desprindă<sup>11</sup> și să urmeze aripa dreaptă și cavaleria într-o fugă precipitată.

Așa a fost bătălia de la Adrianopole, prima mare victorie obținută de cavaleria grea, care își demonstrase acum capacitatea de a înlocui infanteria grea a Romei ca forță dominantă în război. În timpul șederii lor în stepele din sudul Rusiei, goții, primul dintre triburile germanice pătrunse în Europa civilizată, deveniseră un popor de călăreți. Locuind în Ucraina, ei simțiseră influența aceluși spațiu, care fusese mereu leagănul cavaleriei, din vremea sciților până în cea a tătarilor și cazacilor. Ajunseseră „să considere mai onorabil să lupte călare decât pe jos”<sup>12</sup>, iar fiecare căpetenie era urmată de ceata sa de războinici călare. Împinși împotriva voinței lor într-un conflict cu imperiul, s-au trezit față în față cu armata care făcuse, de atât de multă vreme, lumea să tremure de spaimă. Șocul a venit și, probabil spre surprinderea sa, gotul a descoperit că lancea lui robustă și armăsarul său puternic îl vor purta prin rândurile strânse ale legiunii. El devenise arbitru războiului, strămoșul direct al tuturor cavalerilor din Evul Mediu, pionierul dominației călăreților pe câmpurile de luptă, care avea să dureze 1 000 de ani.

<sup>11</sup> Cf. Ammianus Marcellinus cu relatările despre mulțimea egipteană de la prima bătălie de la El Teb.

<sup>12</sup> Lucrarea lui Mauriciu, *Strategikon*, cartea a VI-a.